

Frombork – charakterystyka ekonomiczna

Niniejszy tekst jest trzecią częścią obszernej pracy zatytułowanej *Monografia geograficzno-gospodarcza Fromborka i okolicy*. Napisana została przez zespół autorów i wydana w Warszawie w 1960 r. przez Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich – Wydawnictwa Rady Naukowej w ramach przygotowań do odbudowy Fromborka ze zniszczeń wojennych. Cytowane fragmenty tego rozdziału rozpoczynają się skrótowym opisem historii miasta w kontekście ekonomicznym, następnie przeprowadzona jest analiza struktury ludnościowej. Końcowa część poświęcona jest rozważaniom o potencjale turystycznym Fromborka w chwili przygotowywania pracy i prognozom na przyszłość. Podczas czytania cały czas miej na uwadze, że występujące w nim nader często słowo „obecnie” oznacza rok 1958 – tekst był pisany prawie pół wieku temu! Niektóre dane i opisy mają już tylko historyczną wartość, chociaż wiele wniosków jest aktualnych do dzisiaj. By nie zaciemniać obecnego obrazu miasta, część opisów została usunięta z tekstu ze względu na nieaktualność. Liczne przypisy prostują bądź aktualizują odpowiednie fragmenty tekstu.

Z przeprowadzonej charakterystyki zagospodarowania obszaru, na którym leży Frombork, wynika, że miasteczko to znajduje się w terenie mało rozwiniętym. Obszar ten posiada cechy typowe dla wielu jeszcze terenów Polski zniszczonych w czasie wojny. Znajduje się na nich duża ilość małych miasteczek z okresu feudalnego, które niegdyś dobrze były zainwestowane, a w czasie wojny uległy zniszczeniu i tylko częściowo się zachowały. Przyciągnęły one po wojnie znaczną liczbę ludności, która w miastach i miasteczkach znalazła pewne możliwości mieszkaniowe, ale mało okazji do pracy i stąd w miasteczkach powstały nadwyżki ludności niezatrudnionej. Natomiast wieś jest mniej zaludniona tak z powodu zniszczenia budynków, jak i trudności wywołanych organizacją gospodarki. Istnieje więc dysproporcja między zaludnieniem wsi i miasta.

Drugą cechą właściwą niektórym częściom ziem zachodnich jest fakt, że funkcje miasta nie zostały w miasteczkach tych ziem w pełni odbudowane. Mimo znacznej liczby ludności w miasteczkach, nie jest ona należycie wykorzystana, nie posiada dostatecznych kwalifikacji dla rozwoju usług dla mieszkańców zaplecza wiejskiego. Jest to często ludność bez wyuczonego zawodu, której głównym źródłem utrzymania jest drobne rolnictwo. Miasteczka posiadają więc znaczną liczbę ludności, a mało warsztatów produkcyjnych; brak jest powiązań między wsią a miastem.

Te typowe dla terenów o tych warunkach zjawiska występują w całej jaskrawości w północnej części województwa olsztyńskiego¹. Frombork leży o 10 km

¹Obecne województwo warmińsko-mazurskie.

od Braniewa i 9 km od Tolkmicka. Sieć miast jest tu bardziej zagęszczona niż w typowo feudalnym układzie. Zagęszczenie to zostało wywołane koncentracją osadnictwa wzdłuż krawędzi wyżyny Elbląskiej w pobliżu zalewu, gdzie istnieją bardzo dogodne warunki osadnicze i komunikacyjne, które odegrały poważną rolę w okresie powstawania miasta.

Rys historyczno-gospodarczy

Powstanie Fromborka wiąże się z przeniesieniem doń Kapituły Warmińskiej z pobliskiego Braniewa w drugiej połowie XIII wieku. Istnieją wprawdzie przypuszczenia, że początki osadnictwa na terenie dzisiejszego miasta sięgają okresu pogańskich Prusów (plemienia Warmów), którzy mogli wykorzystywać wyniosłe wzgórze dla celów obronnych, brak jednak dotąd danych archeologicznych, które by to potwierdzały. Pierwsza źródłowa wiadomość informująca o rozwinięciu zorganizowanego życia we Fromborku pochodzi z roku 1278. Wspomina ona mianowicie o „Castrum dominae nostrae” tj. zamku N. M. P. Co prawda nie ustalono dotąd, co owo „castrum” ściśle oznacza, nie mniej jednak faktem udowodnionym jest istnienie w owym czasie kościoła. Pierwotnie drewniana budowla stanowiła wraz z otaczającymi ją zabudowaniami jeden ze składników nowo kształtującego się osiedla. Całość była otoczona palisadą, co dowodzi, że napady pruskie stanowiły jeszcze w omawianym czasie poważne niebezpieczeństwo. Współczesne badania archeologiczne potwierdzają istnienie fosy i wału, który osłaniał wzgórze.

U stóp wzgórza rozwinęło się miasto. W pierwszej wzmiance pochodzącej również z 1278 roku (*civitas Warmiensis – Frowenburg*), występuje ono jako w pełni zorganizowana jednostka miejska. Wy pływa stąd wniosek, że miasto Frombork powstało jeszcze przed rokiem 1278, ale w okresie bliskim osiedlenia się Kapituły Warmińskiej we Fromborku. Pierwszym bowiem wzmiankowanym wójtem jest Gerhard Fleming, brat biskupa Henryka, inicjatora przeniesienia Kapituły.

Miasto rozbudowało się na dyluwiach, rozpościerających się u stóp zbocza wysoczyzny. Możliwości rozwoju przestrzennego osiedla były poważnie ograniczone zalegającą od północy, wschodu i zachodu podmokłą niziną. Toteż dla dalszej rozbudowy wykorzystywano przede wszystkim tereny wysoczyznowe, rozciągające się na południe od wzgórza katedralnego oraz przy drodze wiodącej do Braniewa. Warunki fizjograficzne wpłynęły też w pewnym stopniu na ukształtowanie się planu miasta. Oś główna, którą stanowi droga z Braniewa do Elbląga nie przebiega przez centrum miasteczka lecz omija je od południa. Jest ona równocześnie podstawą całego układu sieci ulicy które odbiegają od niej w kierunku północno-zachodnim aż do miejsca przecięcia się z osią boczną prowadzącą do sąsiedniej wsi Różańca w kierunku wschodnim. Powstał dzięki temu w pla-

nie miasta system wydłużonych bloków, malejących w miarę zbliżania się do punktu zbieżnego obu osi. W pobliżu niego powstał prostokątny rynek, u którego północno-wschodniego narożnika wzniesiono kościół Św. Mikołaja, patrona żeglarzy. Brak jest wiadomości o istnieniu murów obronnych wokół miasta. Przyjmuje się, że miasto otaczała co najwyżej drewniana palisada, a wyloty głównej ulicy zamykały dwie warowne bramy: Młynarska od zachodu i Kowalska od wschodu.

W razie niebezpieczeństwa mieszkańcy szukali schronienia na pobliskim wzgórzu katedralnym, które dzięki swemu położeniu stanowiło dobry punkt obronny. Wzgórze wysuwa się mianowicie w postaci półwyspu wysoczyznowego w kierunku zalewu i opada stromymi, urwistymi, wzniesionymi 22 m ponad niziną zbożami. Od stromy wschodniej i zachodniej wcinają się w wysoczyznę głębokie parowy. Wspomniane już wyżej palisady, które otaczały wzgórze, zwiększały jego obronność zwłaszcza od strony południowej, łatwiej dostępnej. W XIV wieku przeprowadzono w obrębie zabudowań katedralnych daleko idące zmiany zamierzające z jednej strony do wzniesienia bardziej okazałych budowli sakralnych, a z drugiej – do udoskonalenia systemu obronnego. W wyniku tego powstała w XIV wieku wspinała, do dziś istniejąca ceglana katedra (wykończona w latach 1329-1388) na miejscu pierwotnej drewnianej oraz mury z wieżami i bramami. Budowa tych ostatnich trwała kilkadziesiąt lat. Budowę rozpoczęto pod koniec XIV wieku, a w roku 1414 jeszcze nie była ukończona. W obrębie murów, oprócz katedry zostały zbudowane w XV wieku tzw. kurie tj. domy dla kanoników, a po roku 1523 pałac biskupi i mieszkania wikariuszy. W ciągu XIV i XV wieku wytworzył się na wzgórzu katedralnym drugi – poza miastem – zespół osadniczy, we współczesnym planie miasta wyodrębnia się jeszcze wyraźnie swoistym układem zabudowań od leżącego niżej miasteczka.

Jakkolwiek oba zespoły osadnicze: wzgórze katedralne i miasto różniły się pod względem funkcjonalnym, były jednak ze sobą w ciągu wieków bardzo ściśle powiązane, ponieważ od 1320 do 1772 roku miasto pozostawało pod władzą Kapituły Warmińskiej, rezydującej na wzgórzu. Rozwijająca się w związku z istnieniem we Fromborku siedziby Kapituły funkcja kościelna, jako jedna z dominujących, nie wpływała aktywizująco na życie gospodarcze miasta. Rozwój miasta hamowało istnienie w niedalekiej od niego odległości dwóch rozwiniętych ośrodków miejskich: Braniewa i Elbląga:

Braniewo, mając wygodniejsze położenie nad spławną wówczas rzeką Pasłęką, rozwijało się w znacznie żywszym tempie, stając się poważnym konkurentem dla pobliskiego, zaledwie 10 km na zachód położonego Fromborka. Elbląg natomiast dzięki szerszym kontaktom zarówno morskim jak i lądowym był już od dawna znanym i ważnym portem. Sytuacja ta w poważnym stopniu wpłynęła hamująco na rozwój Fromborka i wyznaczyła równocześnie jego przyszłą rolę jako ośrodka lokalnego o małym zasięgu oddziaływania. Początkowo zajęcia lud-

ności wiązały się przede wszystkim z bliskością zalewu i z uprawą ziemi. Stąd rybołówstwo i rolnictwo były dominującymi funkcjami gospodarczymi. W XVI wieku zawiązano już cech rybacki. Dość wcześnie rozwinął się również handel z Gdańskiem. W XV wieku zbudowano port przy ujściu kanału Baudy, zwanego obecnie „Kanałem Kopernikowskim”. Kanał przeprowadzono przez teren miasta dla zaopatrzenia go w świeżą wodę². Poza tym wykorzystywany był do poruszania kilku foluszy i młyna. Młyn nie tylko dostarczał mąki, ale służył równocześnie dla zaopatrzenia wzgórza katedralnego w wodę pitną, która przy pomocy koła wodnego docierała podziemnymi rurami do basenu na wzgórzu (od 1571 do poł. XVIII wieku).

W XVI wieku powstaje szereg zakładów wytwórczych. Źródła z tego okresu wspominają o istnieniu browaru, cegielni, tartaku i przędzalni lnu.

Dalsze lata nie wprowadzają zasadniczych przemian w charakterze funkcjonalnym miasta a zniszczenia wojenne, jakich doznało, hamowały również jego rozwój. Pierwsze ciosy zadano miastu w czasie wojen polsko-krzyżackich, ciągnących się od drugiej połowy XV wieku do 1520 r. Frombork należący wraz z całą Warmią od 1454 r. do Polski niszczone był przez wojska Zakonu Krzyżackiego. Niemalże zniszczenia Fromborka spowodowały również wojny szwedzkie. Miasto odbudowało się w ciągu XVIII wieku. W okresie tym rozwinęło się rzemiosło, reprezentowane przez: krawców, szewców, piekarzy, kowali, garncarzy, sukienników, płócienników i rzeźników. Powiększyła się również liczba rybaków, których było około 30. Mimo rozwoju Frombork zachowuje charakter małego miasteczka. W 1772 roku liczy zaledwie 1362 mieszkańców, a z przedmieściami 2042, przy czym dość liczną grupą (167 osób) stanowią mieszkańcy wzgórza katedralnego (kanonicy i służba). Frombork był zawsze mniejszy od sąsiednich miast. Braniewo liczyło w tym czasie 4370 mieszkańców, a Elbląg 10733. Zabór Warmii przez Prusy w 1772 r. zahamował rozwój Fromborka, ponieważ szereg funkcji miastotwórczych, a zwłaszcza handel, skoncentrowało się w Braniewie.

Władze pruskie wydały bowiem zarządzenie, na mocy którego cały ruch handlowy Warmii miał odbywać się wyłącznie przez port braniewski. Maleje również znaczenie portu fromborskiego na skutek zamulenia przejść w Mierzei Wiślanej. Ponowne zniszczenia przyniosły Fromborkowi wojny napoleońskie. Ludność 1808 mieszkańców w roku 1782 spada do 1380 w roku 1801. Przeniesienie na stałe rezydencji biskupa warmińskiego do Fromborka w roku 1836 nie polepszyło sytuacji gospodarczej miasta. Nawet okres uprzemysłowienia i rozwoju sieci dróg i kolei (szosa Elbląg-Braniewo zbudowana w roku 1826, nadbrzeżna w roku 1899 – tzw. „Haffuferbahn”³), nie przyczynia się do wzrostu liczby ludności.

²O kanale wspomniano już w latach 1427-28.

³Od kilku lat linia kolejowa zagrożona jest zamknięciem, ilość kursów na niej jest systematycznie ograniczana. PKP tłumaczy to jej nierentownością. Trasa biegnąca brzegiem Zalewu Wiślanego jest niezwykle malownicza. Jej likwidacja byłaby niepowetowaną stratą.

Tabela 1: Rozwój ludności Fromborka, Braniewa i Elbląga w latach 1772 – 1958

Lata	Frombork	Braniewo	Elbląg
1772 – 1782	1362	4370	10733
1810	2000	4250	16710
1861 – 1867	2515	10164	28055
1907 – 1913	2563	13599	62258
1936	3068	17580	80000
1958	1350	8400	70000

Maksymalna liczba ludności Fromborka przekracza nieznacznie 3000 i przypada na okres bezpośrednio przed drugą wojną światową. Mimo większej liczby ludności rola miasta była mniejsza. Sąsiednie miasta rozwinęły się do znacznie większych rozmiarów (Braniewo 20 tys., Elbląg 30 tys.). Frombork natomiast zyskał w tym okresie nową funkcję. Zakątki Fromborka ściągały licznych turystów. W związku z rozwijającym się ruchem turystycznym powstało kilka hoteli (5) i gospód. Poza tym ożywia się również handel lokalny i drobny przemysł. W 1939 roku było czynnych kilka zakładów produkcyjnych (tartak, młyn elektryczny, mleczarnie, 6 piekarń i 3 masarnie), a w rzemiośle zatrudnionych było około 37 osób. Ogólna liczba zatrudnionych (według ustnych relacji autochtonów) przekraczała 660 osób. Frombork pozostawał jednak nadal ośrodkiem o charakterze lokalnym, ośrodkiem administracji kościelnej i miejscem zabytkowym. Działania ostatniej wojny odczuł Frombork szczególnie dotkliwie. W 1945 roku miasto, a głównie centrum, zostało prawie całkowicie zniszczone. Ocalała jedynie katedra i kilka budynków zespołu zabytkowego.

Rozwój miasta po II wojnie światowej

Mimo wielkich zniszczeń jakim uległo miasto w drugiej wojnie światowej, liczyło ono w 1958 r. 1350 mieszkańców, to jest prawie połowę stanu przedwojennego. Życie dzisiejszego Fromborka różni się od tego, co było przed wojną. Można powiedzieć, że na gruzach dawnego miasta kształtuje się zupełnie nowy ośrodek, którego funkcje mogą i powinny być podstawą jego rozwoju w przyszłości.

Na czoło czynników miastotwórczych wysuwa się dziś rola Fromborka jako ośrodka historyczno-zabytkowego i turystycznego, który obejmuje swym zasięgiem cały kraj. Oprócz tego Frombork jest ośrodkiem gospodarczym dla bliskiego zaplecza. Powstały w nim sklepy, warsztaty i instytucje, które obsługują okoliczne wsie, a nawet całe województwo.

Funkcja produkcyjna jest rozwinięta słabo. Przemysł i rzemiosło nie wróciły

do dawnego poziomu. Dużą rolę odgrywa rolnictwo, które jest podstawą utrzymania znacznej części ludności, a dla większości mieszkańców stanowi źródło dodatkowych dochodów. Część ludności utrzymuje się z rybołówstwa. Miasto, którego zasób budynków mieszkalnych zmniejszył się do 1/8 stanu przedwojennego (z 891 budynków do 103) jest przeludnione.

Ludność

Tempo wzrostu liczby mieszkańców Fromborka jest szybkie. W roku 1947 liczył on 507 mieszkańców, a w ciągu 10 lat liczba ta wzrosła dwukrotnie do 1246. Już w roku następnym – 1958 – Frombork liczył 1350 mieszkańców⁴. Brak mieszkań i odpowiednich pomieszczeń dla zakładów produkcyjnych ogranicza w poważnym stopniu rozwój gospodarczy. Ludność w wieku produkcyjnym wyjeżdża do innych miast w poszukiwaniu pracy. Strukturę wieku i płci ludności przedstawia tab. 2.

Stosunkowo wysoki jest odsetek dzieci w wieku przedszkolnym i pierwszych roczników szkoły podstawowej, natomiast niewiele jest młodzieży w wieku szkoły średniej (14-17 lat) oraz młodych ludzi w wieku 19-30 lat. Układ powyższy wynika z następujących zjawisk: a) przyrostu naturalnego, który podobnie jak i w innych miastach województwa olsztyńskiego jest bardzo wysoki i przekracza średnią Polski, b) braku szkół, z czym wiąże się dojazd uczniów do innych miast, c) wyjazdem ludzi młodych do pracy w innych miastach. Powyższa struktura ma zatem z jednej strony cechy charakterystyczne dla młodej społeczności imigracyjnej, z drugiej strony natomiast cechy typowe dla społeczności mało aktywnej gospodarczo i w związku z tym o słabszej dynamice ludnościowej (mało młodzieży, dość dużo starców – patrz Kosiński, „Trzcińsko Zdrój”). Jest to zjawisko charakterystyczne dla wielu małych miast ziem zachodnich i północnych.

(fragment usunięty)

Obecna struktura zawodowa ludności różni się od przedwojennej. Zmniejszył się przede wszystkim poważnie udział zatrudnionych w przemyśle i rzemiośle, wzrosła natomiast liczba rolników. Względnie wysoki jest procent osób zatrudnionych w usługach, co wiąże się z jedynym dobrze zachowanym szpitalem, który zatrudnia poważną liczbę pracowników. Wzrósł natomiast w stosunku do roku 1939 procent zatrudnionych w usługach turystycznych, co wskazuje na większą aniżeli w okresie przedwojennym rolę Fromborka jako ośrodka turystycznego.

Ogólna liczba pracujących we Fromborku wynosi 435 osób, w tym 277 mężczyzn i 158 kobiet. Tymczasem ludności w wieku produkcyjnym jest 637 osób (306 mężczyzn i 367 kobiet). Wynika z tego, że w grupie męskiej nie występuje

⁴Obecnie (2003 r.) Frombork liczy ok. 2600 mieszkańców.

Tabela 2: Struktura ludności Fromborka w r. 1958 wg płci i wieku (w procentach)

Wiek	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
0-4	15,5	7,8	7,7
5-9	13,0	7,0	6,0
10-14	6,3	3,7	2,6
15-19	6,2	2,9	3,3
20-24	12,3	3,9	8,4
25-29	10,1	4,7	5,4
30-34	9,2	4,8	4,4
35-39	6,0	2,9	3,1
40-44	4,6	2,3	2,3
45-49	4,4	2,6	1,8
50-54	4,0	1,8	2,2
55-59	3,7	1,8	1,9
60 i więcej	4,7	2,1	2,6
Razem	100	48,3	51,7

0-2	9,0	3,8	5,2
3-6	11,2	6,5	4,7
7-13	13,4	7,1	6,3
14-17	4,8	2,9	1,9
18-34	34,5	14,5	20,0
35-59	22,3	11,3	11,0
60 i więcej	4,8	2,2	2,6
Razem	100	48,3	51,7

nadmiar rąk do pracy, który jednak istnieje w grupie kobiet. Stan ten należy wziąć pod uwagę, ponieważ w związku z przewidzianym wzrostem ruchu turystycznego i ujęciem go w pewne ramy organizacyjne, rozwinię się szereg działań pracy nastawionych wyłącznie na obsługę turystów. Wyłonią się zatem możliwości sezonowego zatrudnienia kobiet w zakładach żywienia zbiorowego, w barach, przy chałupniczej produkcji pamiątek itp.

Większość mieszkańców Fromborka stanowi ludność przybyła z centralnych województw Polski (około 46% ogółu). Stosunek procentowy poszczególnych grup ludności (obliczony na podstawie ksiąg meldunkowych) według jej poprzedniego miejsca zamieszkania przedstawia tab. 3.

Podkreślić należy stosunkowo wysoki procent urodzonych po wojnie we Fromborku co świadczy o dużym przyroście naturalnym napływowej ludności. Przyszłe z centralnych województw Polski nie podkreślają swych odrębności regio-

Tabela 3: Pochodzenie ludności Fromborka (w procentach)

województwa centralne	46,4
urodzeni we Fromborku (po II wojnie światowej)	17,8
ziemie zachodnie i północne	14,3
ZSRR	11,5
(w tym z Wileńszczyzny)	8,1 (ogółu mieszkańców)
ludność rodzima	3,9
inni	1,1

nalnych i byli mieszkańcy woj. lubelskiego, warszawskiego czy bydgoskiego żyją we względnej harmonii. Specjalnie silną więź natomiast stwierdzono u ludności pochodzącej z Wileńszczyzny. Utrzymuje ona stałe kontakty zarówno między sobą jak i z członkami rodziny pozostałymi w ZSRR. Jedyne nieliczne ludność rodzima (około 10 rodzin) żyje wciąż jeszcze w odosobnieniu.

Pytając o motywy, które skłoniły mieszkańców centralnych województw Polski do opuszczenia swych poprzednich siedzib stwierdzono, że z jednej strony były to zniszczenia wojenne, a z drugiej – trudne warunki materialne (małe gospodarstwa i obawa przed ich dalszym rozdrobnieniem pomiędzy licznych spadkobierców). Z wyjazdem do Fromborka wiązali oni perspektywy polepszenia bytu. Tę ludność, która zorganizowała sobie gospodarstwa rolne można uważać za osiadłą na stałe. Wynika to również z jej bezpośrednich wypowiedzi. Za zjawisko pozytywne uważać należy silne przywiązanie do Fromborka znacznej liczby jego mieszkańców.

Z Fromborka wyjeżdżają ludzie przeważnie młodzi, utrzymujący się z pracy najemnej. Ruch wędrowny wykazuje wskutek tego wciąż jeszcze dość duże nasilenie.

(fragment usunięty)

Osadników mogłoby być znacznie więcej. Szereg osób różnych zawodów wyrażało chęć osiedlenia się we Fromborku. Niepewne warunki bytowo-mieszkaniowe są jednak tak poważnym bodźcem, że paraliżują rozwój akcji osiedleńczej⁵.

⁵W ramach „Operacji 1001 Frombork” młodzi harcerze ze szkół zawodowych i techników odbudowali znaczną część miasta, włącznie ze szkołą, remizą strażacką, osiedlem mieszkaniowym i innymi obiektami. Akcja odbywała się w latach 1967-1973, dlatego też w niniejszym opracowaniu nie ma o niej żadnej wzmianki.

Frombork jako ośrodek turystyki

Na czoło czynników miastotwórczych wysuwa się dziś rola Fromborka jako ośrodka turystycznego. Pamiątki związane z pobytami Kopernika i zespół dobrze zachowanych budowli gotyckich pochodzących z pierwszych lat działalności Kapituły Warmińskiej przyciąga turystów z całej Polski i należy przypuszczać, że będą posiadały dla życia kulturalnego Polski coraz większe znaczenie.

Poza zespołem zabytkowym na wzgórzu katedralnym⁶ znajduje się jeszcze we Fromborku i jego najbliższej okolicy szereg innych obiektów, godnych poznania:

- a) geograficznych – pięknie wykształcona dolina Baudy z urwistymi zboczami, wzgórze i jary w okolicy Suchacza;
- b) prehistorycznych – grodzisko staropruskie z X wieku w Bogdanach i Baranówce;
- c) architektonicznych – cenne budowle poza wzgórzem katedralnym, np. kościół Św. Anny z zachowanym szpitalem średniowiecznym⁷, zabytkowe domki mieszkalne, kanał Baudy z XIV wieku zwany powszechnie „Kanałem Kopernika”⁸;
- d) gospodarczych – zespół cegielni wzdłuż linii kolejowych związanych z eksploatacją łu yoldiowego, zakłady artystyczno-ceramiczne w Kadynach, stadnina koni położona wśród wielkich kompleksów łąk;
- e) przyrodniczych – gład zabytkowy w Świętym Kamieniu, 1000-letni dąb⁹ w Kadynach.

Frombork jest nie tylko miastem zabytkowym. Nadmorskie położenie, zdrowy klimat i okolica bogata w piękne krajobrazy predestynuje Frombork również na letnisko o pełnym wachlarzu form wypoczynku (wczasy indywidualne, zorganizowane kolonie, leczenie sanatoryjne). Dzięki tym walorom Frombork od kilkadziesiątu już lat był licznie odwiedzany ośrodkiem turystyczno-letniskowym.

⁶Oprócz katedry obejrzyć można Wieżę Radziejowskiego – dawną dzwonnice, w której przyziemiu znajduje się planetarium, a w samej wieży wahadło Foucault’a pozwalające naocznie przekonać się o ruchu wirowym Ziemi; Wieżę Kopernika, należąca kiedyś do wielkiego astronoma; Muzeum Mikołaja Kopernika w odrestaurowanym pałacu biskupim; kanonie wewnętrzne oraz 600-letni dąb.

⁷tw. Szpital Św. Ducha – obecnie jest to część Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku.

⁸M. Kopernik nie był w rzeczywistości twórcą kanału ani tzw. Wieży Wodnej w centrum miasta. Więcej na ten temat w interesującym artykule B. Orłowskiego „Kopernik nie budował wodociągu we Fromborku”. Kanał jest na terenie miasta zasypany. Niewielki jego fragment można obejrzeć między Wieżą Wodną a ujściem do Zalewu Wiślanego.

⁹tw. Dąb Bażyńskiego

(fragment usunięty)

Jeśli do zarejestrowanej liczby turystów (wahającej się w ostatnich latach przed drugą wojną światową w granicach od 350 do 560 osób w sezonie) dodamy około 5-10-krotnie większą ilość turystów „dzikich”, możemy oszacować przedwojenną frekwencję we Fromborku średnio na 4 do 4,5 tys. osób w sezonie.

W porównaniu z obecnym bardzo ożywionym ruchem turystycznym, nie jest to duża liczba. Frombork i dawne Prusy Wschodnie w ogóle stanowiły daleką prowincję Niemiec, a poza tym wychodziły pokonane z konkurencji z terenami turystycznymi Niemiec zachodnich i południowych. Niemcy mieli inny stosunek do Fromborka aniżeli współcześni Polacy.

Według danych Muzeum Kopernikowskiego w 1957 r. przewinęło się przez Frombork ogółem 22 tys. turystów, a w 1958 r. 34841. Ponieważ nie wszyscy turyści nocują w PTTK, natomiast większość zwiedza katedrę i muzeum dane oparte na liczbach sprzedanych biletów wstępu do muzeum dają prawdziwsze wyobrażenie o nasileniu ruchu turystycznego. Jego nasilenie jest różne w poszczególnych miesiącach.

(fragment usunięty)

Z powyższych danych wynika, że właściwy sezon rozpoczyna się w maju, a kończy we wrześniu. W pozostałych miesiącach zwiedzają muzeum i Frombork uczestnicy kursokonferencji, zjazdów itp., a więc nie typowi turyści. Dlatego od globalnej liczby 34841 należy odjąć 429 osób przypadających na miesiące poza sezonem (I-IV). W rezultacie otrzymujemy liczbę 34412 turystów, obrazującą istotne nasilenie ruchu turystycznego w sezonie.

O ile jednak Frombork stał się obecnie znacznie ruchliwszym ośrodkiem turystycznym w porównaniu do okresu przedwojennego, to jednak pod względem wyposażenia sytuacja przedstawia się niekorzystnie¹⁰. Przed 1939 rokiem na terenie miasta było czynnych 5 hoteli, 7 restauracji i 1 cukiernia. Ponadto plaża¹¹ była dobrze utrzymana i zaopatrzona w urządzenia (m. in. w łazienki).

Obecnie większość turystów korzysta z Domu Turystycznego PTTK, stanowiącego jedyny lokal przygotowany na pomieszczenie większej liczby przyjezdnych. Dom ten zorganizowano w pierwszych latach po wojnie. W związku z wzrastającym nasileniem ruchu turystycznego, PTTK rozbudowuje swoje pomieszczenia. W 1958 r. dysponowało ono 160 miejscami w dwóch domach, 6-osobowymi domkami campingowymi oraz 4 namiotami po 12 miejsc¹².

(fragment usunięty)

¹⁰patrz przypis 12.

¹¹Obecna plaża miejska znajduje się na zachód od tzw. „starego” (lub „długiego”) moła i została odnowiona w 2002 r.

¹²Informacja ta jest już nieaktualna. Hotel i restauracja PTTK zostały zamknięte w październiku 2002 r. Możliwość noclegu istnieje w hotelu, schronisku młodzieżowym, kilku pensjonatach oraz w kwaterach prywatnych.

Poza Domem Turystycznym PTTK w okresie miesięcy letnich czynne jest schronisko szkolne (30 miejsc, z którego ze względu na niską opłatę chętnie korzystają zbiorowe wycieczki młodzieży). Schronisko często jednak nie może pomieścić wszystkich zgłaszających się na nocleg turystów¹³. W 1958 roku uruchomiono schronisko Klubu Morskiego. Jest ono także bardzo prymitywnie urządzone (niekompletne umeblowanie, brak łaźni itp.), ale ma tę przewagę nad Domem Turystycznymi, że dysponuje małymi kilkusobowymi pokojami. Jednak wygórowane ceny, oparte na cenniku hotelowym i niedostateczna reklama sprawiły, że w sezonie 1958 r. było ono w minimalnym stopniu wykorzystane (45 osób na 40 miejsc)¹⁴.

(fragment usunięty)

Poważne niedociągnięcia istnieją również w zakresie organizacji ruchu turystycznego. Typowym zjawiskiem obserwowanym codziennie w okresie sezonu turystycznego jest ograniczanie programu pobytu we Fromborku wyłącznie do zwiedzania katedry i Muzeum, a resztę czasu turyści poświęcają na bezcelowe spacerowanie po mieście. Przyczyną tego jest to, że inne obiekty zabytkowe giną wśród ruin i śmieci i nie są dostępne dla zwiedzających¹⁵. Zwiedzenie sąsiadujących z Fromborkiem atrakcyjnych miejscowości utrudnia albo brak komunikacji, albo złe połączenia. Zniechęca to turystów do zwiedzania okolicznych terenów. Nie ma np. komunikacji do Nowej Karczmy położonej na mierzei. Brak bezpośrednich połączeń z mierzeją ogranicza również możliwość korzystania z kąpeli morskiej¹⁶. Zorganizowano jedynie małą plażę nad brzegiem zalewu¹⁷. Kąpiel w zamkniętym zbiorniku wodnym nie zastąpi jednak kąpeli morskiej. Turyści odczuwają również brak ośrodka sportów wodnych. Istniejący na terenie miasta Klub Morski nie rozwinął dotychczas życia sportowego. Nie uruchomiono dotąd także lokalu rozrywkowego, który mogliby odwiedzać turyści w czasie niepogody¹⁸.

(fragment usunięty)

¹³Obecnie schronisko posiada kategorię I, ma znacznie więcej miejsc i jest czynne przez cały rok. Mogą z niego korzystać wszyscy chętni.

¹⁴Klub Morski spłonął w 1994 r. Obecnie jego siedziba została odbudowana, ale nie ma tam możliwości noclegu.

¹⁵Po przeprowadzonej w latach 60. i 70. XX w. odbudowie Fromborka informacja ta jest już nieaktualna. Patrz również inne przypisy w tekście.

¹⁶Obecnie z przystani we Fromborku można w sezonie skorzystać z oferty Żeglugi Gdańskiej, której statki i wodoloty utrzymują kilka razy dziennie połączenia z Krynicą Morską i Kaliningradem.

¹⁷patrz przypis 11.

¹⁸Obecnie (2003 r.) w mieście funkcjonuje kilka tego typu lokali.